

Verslag NPS-congres 'Emoties, hypes en feiten' over journalistieke kwaliteit - 15 september 2005

Ontlezing, commercialisering en hypes. Is er nog plaats voor serieuze, onafhankelijke journalistiek? De NPS belegde over die vraag haar jaarlijkse congres.

Dagvoorzitter **Carel Kuyl** opende het congres met een vergelijking die een CBS-topman ooit maakte. 'Moet je het nieuws laten presenteren door een vrouw die langzaam uit de kleren gaat of door twee saaie mensen achter een newsdesk?' Volgens Kuyl moet een goede journalist zich tussen die twee uitersten bewegen. 'Daarover gaat het vandaag.'

Oud-voorzitter van de NPS-Programmaraad **Lilian Gonçalves** ging in haar speech in op de meermalen door minister Donner geventileerde kritiek op de kwaliteit van de journalistiek. 'Is het kwaliteitsniveau een probleem voor de wetgever? Nee, het behoort het probleem van de journalistiek zelf te zijn. Journalisten moeten hun verantwoordelijkheid niet proberen te ontlopen door een beroep te doen op persvrijheid of vrijheid van meningsuiting. Ze moeten tekst en uitleg geven over hun journalistieke keuzes. Goede journalistiek heeft niets te verbergen. Ook NOVA staat of valt met integriteit en onafhankelijkheid.'

Crypto-journalistiek

Keynotespreker **Jan Blokker** bekende dat hij voor het laatst over onafhankelijke journalistiek had nagedacht toen Andries Knevel eind november 2004 de islamitische prediker Abdul-Jabbar van de Ven had geïnterviewd. 'Een jongen die ooit door een Brabantse dorpspastoor Johannes Lambertus Hendrikus Maria was gedoopt en zich op latere leeftijd tot de islam had bekeerd.' Abdul-Jabbar beaamde Knevels vraag dat Geert Wilders eigenlijk dood zou moeten, ja dat het zelfs goed zou zijn als deze aan kanker zou sterven. 'Is dit onafhankelijk?', vroeg Blokker zich af. Om meteen zelf het antwoord te geven: 'Ja, het is onafhankelijk, in die zin dat Knevel en Abdul-Jabbar niet spraken onder dwang van bevelen of geld. Maar met onafhankelijke journalistiek heeft het niets te maken.'

De tv-journalistiek is volgens Blokker in handen van crypto-journalisten en hele en halve kwakzalvers. Zonder dat iemand zich daarover druk lijkt te maken. 'Als een loodgieter bij reparatiewerkzaamheden een straat blank zet, moet hij mij en mijn burens schadeloos stellen. Op ondeugdelijke journalistiek staat geen sanctie. De prijs die we ervoor moeten betalen heet Andries Knevel.'

Wat Blokker opviel is dat het 'Knevel-incident' in de journalistiek nauwelijks kritisch werd besproken. 'De politiek ging er mee aan de haal. Alle fracties vroegen het kabinet om harde maatregelen. De politiek maakte er een hype van, niet de journalistiek. U moest eens weten hoe vaak een één-kolommertje in De Telegraaf tijdens het vragenuurtje wordt opgeblazen tot een zaak van nationaal belang.'

Behalve Knevel behoren in de ogen van Blokker ook Robert Jensen en Beau van Erven Dorens tot de categorie crypto-journalisten. 'Informatie-overdracht staat laag op hun prioriteitenlijstje, want daar kijken te weinig mensen naar. Reden te meer om de kwaliteitsjournalistiek die er nog is met kracht overeind te houden.'

Overigens vroeg Blokker zich af of het met de onafhankelijke journalistiek - in feite een pleonasme, volgens de spreker - vroeger zoveel beter was gesteld dan nu. 'Voor de oorlog waren er zeshonderd dagbladen en tijdschriften, maar ze waren allemaal gebonden aan een zuil. Wat is, als je het over afhankelijkheid hebt, het verschil tussen een VARA-verslaggever uit de jaren vijftig en een journalist van het commerciële RTL 4 nu?'

Een filmpje van Twan Huys en Reijer Zwaan belichtte de (on)afhankelijkheid van de Amerikaanse journalistiek. In hoeverre is een orkaan, zoals Katrina in New Orleans, een politiek gerelateerd item? Bush kreeg het verwijt dat hij te laat in actie kwam, 'maar' vroeg een aanhangster van de Republikeinen zich af, 'waarom kreeg Clinton nooit de schuld van orkanen?' Tegenwicht voor de vele kritiek op Bush is Fox-presentator Bill O'Reilly, die gehakt maakt van alles wat naar links riekt. Maar is Fox onafhankelijk door voortdurend de regering Bush te ondersteunen? Mediadeskundige Craig Calhoun verkondigde dat journalisten in het algemeen sinds 11 september 2001 meer geneigd zijn de visie van de regering te volgen.

Beroemdhedencultuur

De journalisten **John Lloyd** (editor Financial Times) en **Wally Dean** (lid van het Amerikaanse Committee of Concerned Journalists) gingen onder leiding van Vrij Nederland-hoofdredacteur Emile Fallaux in op de vertoonde beelden. Dean beaamde dat de media de Irak-oorlog, onder druk van lezers en economische en politieke belangen, minder kritisch verslaan dan de eerste Golfoorlog. Wat O'Reilly betreft waarschuwde Dean ervoor niet te veel belang te hechten aan diens uitzendingen. 'De meeste Amerikanen betrekken hun nieuws van lokale stations, waarvan we er 1800 hebben.' Ook Fox bezit lokale stations, maar die bemoeien zich niet met politiek. Volgens Dean kijken er 'slechts' acht miljoen Amerikanen naar O'Reilly.

De lokale stations berichten vooral over misdaad. De kijkers krijgen daardoor een vertekend beeld van de criminaliteit in de VS, meende Dean. 'Terwijl de misdadcijfers de laatste zeven jaar zijn gedaald, krijgen de Amerikaanse kijkers steeds meer criminaliteit te zien. De meeste Amerikanen zijn vooral geïnteresseerd in nieuws naast de deur. In internationale zaken stelt de meerderheid geen belang.'

Fallaux wilde weten of de orkaan Katrina door journalisten was gehypt. Dean vond van niet. 'De journalisten waren snel te plekke, wat bij hun beroep hoort. Ze hadden meer informatie over de rampspoed dan de regering, die verbijsterend laat in actie kwam.' Lloyd stipte aan dat opiniërende journalistiek wel steeds gewoner wordt in de VS. 'Mensen willen opinies. Zie Fox!' Tevens ontwaarde hij in de Angelsaksische journalistiek een toenemende beroemdhedencultuur. Iedereen is een ster, tot en met de minister-president en zijn vrouw. En het journalistieke werk wordt door steeds minder reporters gedaan. 'Het tv-publiek wordt steeds kleiner', aldus Dean. 'Amerikanen hebben het steeds drukker met werk. Verder heeft iedereen internet. Het aantal journalisten is uitgedund. Een reporter doet nu gemiddeld twee stories per dag. Dat was anderhalf.'

Liggen de journalistieke standaards onder vuur als gevolg van internet, wilde Fallaux weten. Ja, dacht Lloyd. 'De burger voert competitie met de journalist. Met één muisklik heeft de burger toegang tot heel veel informatie. En de journalistiek vergist zich maar al te vaak. Ik ben niet onder de indruk van de media in de VS. We moeten veel meer aan zelfonderzoek doen om onze kracht te ontdekken. We zijn een politieke macht en moeten daar verantwoord mee omgaan.'

De verhalen over massavernietigingswapens in Irak schaarde hij overigens niet onder het hoofdstuk vergissingen. ‘Als alle inlichtingendiensten zeggen dat die wapens daar liggen, hoe moeten journalisten er dan achter komen dat dat niet het geval is?’ Jean Mentens, hoofdredacteur van Twee Vandaag, zou later die dag zijn verbijstering tonen over die uitlating. ‘Ik ben geschokt. Het is juist de taak van een journalist om de geheime diensten net zo lang te meppen totdat ze de waarheid vertellen.’

Dean sloot zich wat betreft het zelfonderzoek bij Lloyd aan. ‘Ik ben verbaasd over het gebrek aan leiderschap in nieuwsorganisaties. Wie zijn de leiders in onze professie?’

Moeten we de journalistieke standaards niet beter definiëren, vroeg Fallaux zich af. ‘Ja’, dacht Lloyd, ‘maar dat zal moeten gebeuren door discussie. Net als artsen en advocaten moeten we ethische standaards formuleren.’

Margarita

Het volgende programma-onderdeel, met Nederlandse journalisten, ging over het ontstaan van hypes en de journalistieke afwegingen die hypes met zich brengen. Een filmpje leidde de discussie in. Edwin de Roy van Zuydewijn die een omgangsregeling wil met zijn hond. Een getergde minister Remkes die wordt uitgehoord over zijn vakantie in Thailand ten tijde van de tsunami. Nieuws of hype? Mediasocioloog Peter Vasterman, een van de deelnemers aan het filmpje, koos duidelijk voor het laatste. ‘Er is een beeld geschetst alsof de bewindsman in korte broek aan het strand zou liggen, terwijl de lijken voorbij drijven.’ Ed Ribbink, eindredacteur van NOVA, reageerde in beeld dat journalisten vooral die dingen moeten doen waarvan politici vinden dat ze ze niet moeten doen. ‘Zodra minister Donner iets een hype noemt, kun je er wat mij betreft gif op innemen dat het item de volgende dag in NOVA zit.’ Discussieleider **Felix Rottenberg** vroeg zich af of de opkomst van civic journalism (de eerste beelden van de terreuraanslagen op de Londense metro waren afkomstig van burgers, niet van de BBC) een druk legt op redacties om mee te gaan in de hype-cultuur. **Carel Kuyl**, hoofdredacteur van NOVA, erkende dat ook zijn rubriek zich niet kan onttrekken aan de talk of the town. ‘De Margarita-affaire veroorzaakte ook bij ons een enorme opwindning. Toch kun je je achteraf afvragen of het niet een beetje overdreven was om met twaalf cameraploegen die spijker te filmen in de muur van Eef Brouwers’ werkkamer.’

Wat voor mogelijkheden heeft een hoofdredacteur om tot rust te manen, wilde Rottenberg weten. ‘Je kunt invloed uitoefenen in de maatvoering’, zei Kuyl, ‘in die zin kun je een beetje tegenhangen.’ Hij vroeg zich wel af wat nu eigenlijk de definitie is van een hype. ‘Het nieuws dat Remkes in Thailand niet op bezoek gaat bij getroffen Nederlanders, noemen we een hype. Maar als Bush drie dagen na Katrina wakker wordt, is dat dan nieuws of een hype? Het eerste, lijkt mij.’

Jean Mentens, hoofdredacteur van Twee Vandaag, sloot daarbij aan door te zeggen dat je iets niet zomaar een hype kan noemen simpelweg omdat er veel belangstelling voor bestaat. ‘Het is een kip- en eiverhaal. Nieuws genereert belangstelling en belangstelling nieuws. Een hype stopt als een krant of een radio- of televisiestation het nieuws serieus heeft onderzocht. Een hype vindt zijn einde in de kwaliteit van de journalistiek.’

Harm Taselaar, hoofdredacteur van RTL Nieuws, trok de vergelijking met de dorpspomp. ‘Als er drie dagen wordt gepraat over het feit dat de bakker het met de slagersvrouw doet, moet je daar als lokaal medium dan aan voorbij gaan?’ Hij erkende dat hij in een voortdurende strijd verkeert tussen kijkcijfers en journalistieke kwaliteit. ‘Elke ochtend om kwart voor acht loop ik naar de computer om te kijken hoe hoog de kijkcijfers waren van de

vorige avond. Ondanks die druk bieden we naar mijn smaak hoogstaande journalistieke kwaliteit. We nemen onszelf voortdurend onder de loep.'

Kees Boonman, hoofdredacteur van KRO's Netwerk, dacht dat de belangrijkste taak van een televisiejournalist is om 'nee' te zeggen. 'Je moet het lef hebben om ergens niets aan te doen. Zo'n kortstondige ontvoering van mevrouw Melchers bijvoorbeeld. Moet ik als zoveelste programma een babbeltje houden met de politiewoordvoerder? Vaak ben je er al met wachten. Dan is een nieuwsfeit al weer voorbij.' Toch vroeg hij zich af hoe moeilijk het zou worden om voet bij stuk te houden. 'De druk van de kijkcijfers is enorm.'

Taco Rijnsemus, hoofd nieuwsprogrammering van SBS6, herkende zich niet in de visie van Boonman. 'Als iedereen het over mevrouw Melchers heeft, kun je ervan uitgaan dat de helft van ons journaal daarover zal gaan.'

Mentens vond dat kijkcijfers niet zo moesten worden verguisd. 'Ze zijn wel degelijk van belang. Ze zeggen namelijk iets over de vraag of je het publiek voldoende hebt bediend in zijn nieuws- en informatiebehoefte. De druk van het publiek is mij een weldaad. De druk van een personvriendelijke overheid is een veel groter gevaar.'

Rottenberg vroeg zich af hoe belangrijk kijkcijfers zijn voor NOVA. 'Belangrijk', erkende Kuyl. 'We hebben veel last gehad van de concurrentie van Barend en Van Dorp. Om niet steeds meer af te glijden naar de marge houd je tot op zekere hoogte rekening met de wensen van de kijker. Politici doen dat overigens ook. Ze weten precies voor welke boodschap ze bij welke actualiteitenrubriek moeten zijn.'

Frits van Exter, hoofdredacteur van Trouw, vond, net als Mentens, dat er niet zo denigrerend moest worden gepraat over de kijker. 'Alsof die helemaal geen oog heeft voor kwaliteit en alleen maar rommel wil.' Hij pleitte voor een herdefiniëring van het begrip 'nieuws' en het journalistieke metier. 'De emancipatie van de burger is voltooid. Toen op internet al alles over de tsunami te vinden was, stond onze verslaggever zijn koffer nog te pakken. De tijd is rijp voor een heroriëntatie op het vak.'

Trots

'Of moeten we weer trots worden op ons vak?', suggereerde Rottenberg. In de jaren zeventig en begin jaren tachtig was er, volgens de discussieleider, sprake van een journalistieke trots. De journalist als tegenwicht voor zowel politiek als een deel van de bevolking. 'Is die trots verdwenen doordat journalistiek en entertainment steeds meer worden gemengd?'

Boonman herkende zich in die probleemstelling. De enige oplossing is volgens hem om niet mee te doen aan de infotainisering en dan maar te accepteren dat je minder kijkers trekt. Ook Kuyl legde de nadruk op authenticiteit. 'Op onze redactie kwamen per e-mail foto's binnen van Amerikaanse soldaten die gesluierde Irakese vrouwen verkrachtten. Dat gaf een enorme journalistieke opwinding. Bij het checken bleek het materiaal echter gefotoshopt en afkomstig van een pornosite.'

'Civic journalism' als bron van verwarring, het leven op de redactie wordt er niet eenvoudiger op. Toch vond Mentens dat de Nederlandse televisie over het algemeen nog steeds een hoogwaardig journalistiek product aflevert. Rijnsemus verklaarde dat ook een commercieel station het zich niet kan veroorloven fakefilmpjes uit te zenden.

Met de opkomst van civic journalism lijkt journalistiek een ambacht te zijn geworden uit de vorige eeuw, concludeerde Rottenberg. Hoe moeilijk is het om desondanks uitdrukking te geven aan ethische journalistieke normen? Van Exter vertelde dat de Nederlandse televisie gelukkig nog ver af staat van de lokale stations in de VS.

Rijssemus verklaarde dat ethische normen bij 'zijn' SBS6 zeer sterk onder de aandacht kwamen na uitzending van de serie 'Probleemwijken.' 'De onthulling dat een van de bewoners pedofiel was veroorzaakte een hype waarvan we zelf onderdeel werden. Sinds die serie ben ik toch wat voorzichtiger geworden.'

Taselaar bekende dat het voor hem steeds ingewikkelder wordt om de opening van RTL Nieuws te kiezen. 'Moet ik openen met een item dat ik als journalist belangrijk vind of kies ik voor een onderwerp waarvan ik denk dat het de kijkers in hoge mate interesseert?'

Mentens sloot daarop aan: 'Ik zit met een dilemma. De kijkers kunnen honderden bronnen raadplegen. Hoe zorg ik er voor dat ze naar mijn programma kijken, zonder dat ik hoef in te leveren op journalistieke inhoud en maatschappelijke relevantie?'

Boonman herhaalde dat je 'dicht bij jezelf' moet blijven en alleen maar datgene moet uitzenden waarvan je vindt dat het belangrijk is. 'Desnoods voor een kleiner publiek.'

Lloyd wees erop dat de journalistiek niet meer uitmaakt wat maatschappelijk relevant is en wat niet. 'De markt is veel sterker geworden dan de journalistiek. Als de markt zegt dat Madonna belangrijk is, vindt het publiek Madonna belangrijk. Wat de journalistiek daarvan vindt, interesseert het publiek niet.' Dean wees een uitweg in het conflict tussen markt en journalistiek. 'Het gaat er niet zozeer om waarover je verhaal gaat, maar hoe je het aanpakt. De journalistieke uitdaging is: hoe maken we belangrijk nieuws interessant voor de kijker?'

Canon

Een sluitend antwoord op die vraag werd tijdens dit congres niet gegeven. Wel hield **Hugo Arlman**, oud-journalist van Vrij Nederland en auteur van het boek 'De val van de rode burcht', in een slotspeech de aanwezigen een spiegel voor. 'Journalisten weten altijd zo goed hoe anderen zich moeten gedragen en nemen politici de maat, maar wat zijn nu hun eigen regels? Elke kritiek op het journalistieke functioneren wordt arrogant afgedaan met een beroep op de persvrijheid.'

Als recent voorbeeld haalde hij de Zaanstad-affaire aan, waarbij een hoge vrouwelijke ambtenaar, die een liefdesrelatie onderhield met de burgemeester, met een riante regeling was vertrokken. Toen radiopresentatrice Liesbeth van der Kruijt adjunct-hoofdredacteur Sjuul Paradijs van De Telegraaf, de krant die dit nieuws naar buiten bracht, uitnodigde voor de microfoon tekst en uitleg te geven over het hoe en waarom van dit verhaal, weigerde Paradijs omdat volgens hem de zaak 'inmiddels was afgedaan.'

Ook was Arlman nieuwsgierig naar de werkwijze van Jan Hoedeman van de Volkskrant in de Mabel-affaire. 'Hoedeman ziet in het Algemeen Dagblad een verhaal over de relatie van Mabel Wisse Smit en Klaas Bruinsma. Vervolgens belt hij kamerleden en de RVD voor een reactie en schrijft een verhaal. Is dit nieuws dat we moeten weten of is een journalist hier bezig zelf nieuws te maken?'

Verder zou Arlman wel eens willen weten hoe journalisten aan informatie komen als 'Heel Nederland tegen rekening rijden' of 'Heel Nederland achter Oranje.' Om nog maar te zwijgen van de vele toeristische bijlagen bij kranten. 'Wat is hiervan het journalistieke belang? Je krijgt er geen antwoord op.'

Arlman betreurde dat er zo weinig media zijn met een integriteitscode, die voor de buitenwereld inzichtelijk is. 'We kunnen wel voortdurend wijzen op de boze buitenwereld: commercialisering, populisme, enzovoort, maar Frits van Exter heeft gelijk wanneer hij zegt dat nieuwsorganisaties veel meer aan zelfonderzoek zouden moeten doen. We moeten zelfkritiek niet beperken tot gesprekjes in kleine kring of in de kroeg.'

Om een aanzet te geven voor die gewenste zelfreflectie presenteerde Arlman aan het eind van het congres zijn boekje 'Een journalistieke canon, bouwstenen voor onafhankelijke journalistiek', waarvan het eerste exemplaar werd overhandigd aan Lilian Gonçlaves.

Willem Pekelder